

לפרשת בשלח, שבת שירה – תשע"ב

ידיו של משה ויד ה'

יסכה רוטנברג

פרשת בשלח מסתיימת במלחמת ישראל בעמלק. משה עולה להר, מרים ידיו לשמים "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו וגבר עמלק" (שמות יז יא).

ידועה תמיהת המשנה במסכת ראש השנה: "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא בזמן שישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים, היו מתגברים, ואם לאו, היו נופלים" (מסכת ראש השנה, פרק ג, משנה ח). המשנה אינה מוכנה לקבל את פשט הכתוב, לפיו מנח ידי משה הוא שיקבע את גורל המלחמה, על כן היא מפרשת את הכתובים כך שיש לראות בידיים סמל לקרבת העם לקב"ה: כאשר העם מתפלל - הוא נושע, ואם לאו, הוא נופל.

אלא שבמבט נוסף, הקושי של המשנה אינו ברור. לכאורה, מדוע שידיו של משה לא יעשו מלחמה? והרי עד כה, ידיו של משה עשו ניסים רבים, הן הביאו את המכות, בקעו את הים, הוציאו מים מהסלע, ועוד ועוד. איש לא שאל למשל "וכי ידיו של משה בוקעות את הים"? התשובה לכך היתה ברורה, ידיו של משה אינן בוקעות את הים, יד ה' היא שבוקעת את הים, וידיו של משה אינן אלא סמל ליד ה'. מה אם כן קשה למשנה דווקא בפרשתנו?

שאלה זו, מובילה להבחנה מהותית בין שתי המלחמות שפרשתנו, מלחמת ים סוף ומלחמת עמלק, הבחנה שיש בה גם כדי ללמד על דרכו של העם.

פרשת בשלח פותחת במלחמת ישראל בפרעה ונס קריעת ים סוף, שהם למעשה פרק הסיום של יציאת מצרים. בני ישראל חונים על הים, פרעה וצבאו רודפים אחריהם וסוגרים עליהם מאחור. בני ישראל מזהים את מצבם הקשה וצועקים לה', ומשה מצווה עליהם: "אל תיראו, התייצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום, כי אשר ראיתם את מצרים היום, לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. ה' ילחם לכם, ואתם תחרישון" (פרק יד' פסוקים יג – יד).

בולטת מאוד בפסוקים אלו הפאסיביות המוחלטת של העם. הן התגובה בראותם את המצרים: צעקה, ייאוש, ללא כל מחשבה על הגנה עצמית למרות פער הכוחות העצום (פרעה וצבאו מנו 600 איש בלבד), והן במלחמה עצמה, עם ישראל אינו עושה דבר, הוא מחריש ויושב בחיבוק ידיים, וה' נלחם עבורו.

שונה מהותית היא מלחמת ישראל בעמלק. בני ישראל חונים ברפידיים "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידיים" (פרק יז ח), ותגובתו המיידית של משה היא: "ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הילחם בעמלק, מחר אנכי ניצב על ראש הגבעה ומטה האלוקים בידי" (יז ט). על פניו, מדובר במלחמה שונה. אין זכר להיסטריה שאחזה בעם, אין צעקות, אין ייאוש, ותגובת העם היא תגובה צבאית טבעית, יהושע בוחר אנשים ויוצא עימם למלחמה. משמע, אף שלכאורה ניתן היה לחשוב שמלחמת ישראל בעמלק היא מלחמה ניסית, והניצחון בה או הכישלון, תלויים בידיו של משה, אין זה כך. במלחמת עמלק בני ישראל יוצאים ונלחמים, והמלחמה מתנהלת כמלחמה טבעית. עם זאת, גם במלחמה המנוהלת בדרך הטבע, יש צורך ביד ה' ובהשגחה אלוקית, ומשה עולה אל ההר, ומרים ידיו לשמים.

מכאן, ששתי המלחמות שונות מהותית זו מזו. מלחמת ים סוף היא מלחמה של ניסים גלויים, לעומתה מלחמת עמלק היא מלחמה של ניסים נסתרים. כאשר יד ה' פועלת בסתר, היא אינה מתקיימת באותה רציפות ועוצמה כמו במלחמה ניסית, ופעולתה תלויה במידת הקרבה של העם לה'. ככל שהעם קרוב יותר לה', הוא יזכה בניצחון, וככל שירחק, יחסי הכוחות הטבעיים הם שיקבעו את תוצאות המערכה.

חלפו רק שבועות ספורים בין המלחמות, אך ההבדל בין שתיהן בולט. הבדל זה, בין מלחמה ניסית למלחמה טבעית, משקף את השינוי שחל בעם. מעם עבדים פאסיבי התלוי כל כולו באדוניו, מתחיל להיבנות עם חופשי ועצמאי, שעתידי לכבוש את הארץ. מלחמת עמלק היא המלחמה הראשונה המנוהלת בדרך הטבע. משה מחנך את העם שבחיי היום יום, תוצאות מעשיהם תלויות בהם, ובדרך התנהלותם.

משה עולה לראש ההר, כך שכל הלוחמים יוכלו לראותו, וידיו המורמות מעלה, מעבירות את המסר, שכדי להצליח במלחמה עליהם להתקרב לה'. הפרשה מלווה את העם במעבר מעם המתקיים מניסים, שכל צרכיו מסופקים לו מידי שמים, לעם העומד על גורלו ונלחם את מלחמתו, לצד הנהגת ה' ההופכת מהנהגה ניסים גלויה להנהגה נסתרת.

מכאן נבין גם את שאלת המשנה. אם מלחמת עמלק היא מלחמה שאמורה להתנהל בדרך הטבע, כיצד ניתן להבין את הפסוק לפיו תוצאות המלחמה תלויות בידיו של משה? דרך ניסים זו, אינה תואמת למלחמת ישראל בעמלק. ומכאן גם תשובת המשנה. אכן כן, ידיו של משה אינן עושות מלחמה, ידיו של משה הן רק סמל לכך שעל העם לקחת את גורלו בידי, להפסיק לסמוך על הנס, ולדעת שרק התנהגותו וקרבתו לה' יקבעו את עתידו, לתבוסה חלילה, או לניצחון.